Mercuh kavilden murad, terkedilen sözdür. Meselâ; İmam Ebû Yusuf'un kavli varken, İmam Muhammed'in sahih kabul edilmeyen, yahut kuvvetli görülmeyen kavli bu kabildendir. Zahir-i Rivaye'nin hîlâfına bir kavil, sahih de kabul edilmezse, bununla fetva vermenin bâtıl olması evleviyette kalır. Rücû edilen kaville fetvâ vermek de böyledir.

Müleffak hükümden murad; iki mezhepten alınarak verilen hükmün sahih olup olmamasıdır. Meselâ; abdestli bir kimsenin bedeninden kan akar ve bir kadına dokunur da sonra o abdestle namaz kılarsa, bu namazın sıhhati Şafiî ve Hanefi mezheplerinden müleffak yani karma bir hüküm dür, telfîk bâtıldır, namaz da sahih değildir.

Bir müctehidin kavliyle amel ettikten sonra, onu taklitten rücû etmenin bil-icma bâtıl olması meselesine gelince; bunu, muhakkîk İbn-i Hümâm «Tahrîr»inde açıkca beyan ettiği gibi;

Âmidi «Usul'ünde, İbn-i Hâcib de «Cemü'l-Cevâmi» inde bahis mevzu etmişlerdir. Meselâ. İbn-i Hacer ile Remlî'nin ve İbn-i Kâsim'in dedikleri gibi şu surete hamledilmiştir: Sabık/evvelki fiilden bir eser kalır da her iki mezhebin razı olamayacağı şekilde karma hüküm vermeye götürür. Mesela bir namazda, başın bir kısmına meshetmek hususunda İmam Şafıî'yi, köpeğin temiz olması hususunda İmam Malik'i taklid etmek böyledir.

Keza, tehdid karşısında mecburen karısını boşayan bir kimseye Hanefî bir müftü, karısının talâk-i bâinle boş düştüğüne dair fetva verse, bu adam da karısının kızkardeşiyle evlense, sonra Şafii bir müftü, ilk karısının boş olmadığına dair fetvâ verse o kimse, Şafiî'ye uyarak ilk karısıyla cima edemediği gibi. Hanefî'ye uyarak ikinci karısıyla da cima edemez.

Yahut bu mesele, muayyen bir hâdisede taklidin memnu olduğuna hamledilmiştir, emsaline şümulü yoktur. Nitekim, İmam Subki bunu sarahaten beyan etmiştir. Subki'ye ulemadan bir cemaat tâbi olmuştur.

Misal şudur: Bir kimse Hanefî müftünün kavline uyarak, abdest alırken başının dörtte birine meshetse ve o abdestle öğle namazına dursa; sonra Maliki mezhebine göre başın bütününü meshetmek lazım geldiğine inansa, namazını bozmaya hakkı yoktur.

Buraya Bezzaziye'nin şu sözünü de ilave edelim: Rivâyete göre Ebu Yûsuf, hamamda yıkanarak cuma namazını kılmış. Sonra hamamın kuyusunda ölü bir fare bulunduğunu haber vermişler. Ebu Yusuf, «Biz, Medineli kardeşlerimizin kavliyle amel ediyoruz, onlara göre su, iki kulle miktarını buldu mu pislik taşımaz», demiştir.

Musannıf'ın; «Hilâf, müçtehid olan kadıya mahsustur» sözünden murad, İmam A'zam'la İmameyn arasındaki hilâftır. Bunlar, bir müftü kasden kendi re'yine muhalif hüküm verirse geçerli midir, değil midir? meselesinde ihtilâf etmişlerdir. İmam A'zam'dan iki rivâyet vardır: Bunların esah olanına göre evet, geçerlidir. İmameyn'e göre geçerli değildir. Nitekim «et-Tahrîr» nâm kitapta da böyle beyan edilmiştir.

Mezkûr kitabın şârihi şöyle diyor: «Hıdâye«de ve «el-Muhît»de fetvânın imameyn kavline göre olduğu zikredilmektedir. Yani gerek kasen, gerekse unutarak verdiği fetvâ geçerli değildir. Gerçi, «Fetâvâ-yı Suğra» ile «Hâniyye»de fetvanın İmam-ı A'zam kavline göre olduğu kaydedilmekte ise de, İmameyn'in kavli müraccahtır. Çünkü müctehid zannına göre amel etmekle memurdur, bunda bütün ulema müttefiktir. Buradaki hükmü ise zannının hilâfınadır. Ba zıları bu meseleyi, usul-i fıkıh ulemasının kavline göre müşkül bulmuşlardır. Çünkü onlara göre müctehid, bir hadisede içtihad ederek hüküm verirse, artık o hadise hakkında başka müçtehidi taklid etmesi bilittifak memnudur. Hilaf, içtihat etmezden önce taklid edip edememesi hususundadır. Ekseri ulemaya göre bu da memnudur. İşte, bu mesele musannıfın ittifak davasını iptal eder. Ama, «et-Tahrir» sahibi buna cevap vermiş, İmam A'zam'ın nafizdir sözü, bu hükmü vermeye teşvîk icab etmez. Evet, bazı yerlerde İmam A'zam ile İmameyn orasındaki hilâfın helâl olup olmama meselesine dair olduğu kaydedilmiştir. Ve helal olmaması rivâyetini tercih etmek icap eder, demiştir. Bu takdirde işkal ortadan kalkar. Mukallidin, mezhebi hilâfına verdiği hüküm asla nâfiz değildir. Bunu «el-Kınye» sahibi, «el-Muhît» ve diğer kitaplardan nakletmiştir. Muhakkîk İbn-i Hümam, «Fethü'l-Kadîr»de buna katiyetle kâil olduğu gibi, tilmizi allâme Kasım de aynı şekilde katiyetle kaildir.

«en-Nehir» nâm kitapta şöyle deniliyor: Mezheb hakkında «Fethü'l-Kadîr»de beyan edilenlere itimad etmek vaciptir. Bezzaziye'deki ise İmameynden gelen bir rivâyete hamledilmiştir. Çünkü bu iş, nihayet mezhebini unutan bir kimse mesabesindedir. Az yukarıda gördük ki, İmameyn, müctehid hakkında hükmü nâfiz değildir, demişlerdir, mukallidin verdiği hükmün geçerli olmayacağı ise evleviyette kalır.

Ferman, Sultanın mühürsüz yazısı demektir. Mukallid bir hakimin, kendi mezhebindeki zayıf kavillere dayanarak verdiği hüküm, sultanın emriyle geçersiz sayılırsa, mezhebi hilâfına verdiği hüküm evleviyetle geçersizdir. Ulemanın beyanına göre, bunun esası şuna dayanmaktadır: Hâkim tâyini, zamana, mekâna ve şahsa mahsus bir iştir. Eğer sultan, hâkimi hususi bir zaman, hususi bir mekân, yahut hususi bir cemaat için tayin etmişse bunlara aynen riâyeti gerekir. Çünkü hâkim, sultanın nâibidir. Hâkimi, bazı davaları dinlemekten menederse, o davalar hakkında vereceği hükmü geçersiz kalır. Meselâ hasım inkâr ettiği ve şer'i bir mâni de bulunmadığı halde, üzerinden on beş sene geçen bir davayı dinlemekten menetmesi bu kabildendir.